

auteur onderlijnt dat aan de opdracht van een charterbewaarder een einde kwam bij de dood van de hertog (199), maar in feite was dit de regel voor de meeste hertogelijke ambtenaren. De vergoeding van de charterbewaarder werd volgens de tekst ten dele in linnen betaald, maar volgens de bijbehorende voetnoot in wol (207).

De studie van P. Cockshaw is niet alleen een belangrijke bijdrage tot de kennis van het ingewikkelde raderwerk van de Bourgondische administratie en van de kleurrijke wereld van de Bourgondische ambtenaren; dit boek is ook een nuttig werkinstrument bij het kritisch onderzoek van de akten van de hertogen van Bourgondië. Hopelijk levert de auteur ons nog eens een exhaustieve studie over de Bourgondische diplomatiek. Deze en gelijksoortige studies over de regionale en centrale ambtenaren en de werken van Paravicini en anderen over de Bourgondische adel zullen ons weldra in staat stellen de wisselende en zich geleidelijk vormende stand van de publieke ambtenaren in al zijn vertakkingen en dimensies te doorgronden.

R. van Uytven

Yves Cazaux, *Naissance des Pays-Bas* (Parijs: Albin Michel, 1983, 348 blz., FF95,—, ISBN 2 226 01865 4).

Wie een gekweld geweten heeft zal nooit de geschiedenis begrijpen, zegt George Sand in *Le Marquis de Villemer*. Ze legt die woorden in de mond van een historicus, doch neemt daarmee mijn twijfel niet weg, of één vakgenoot die uitspraak werkelijk zou aandurven. Stelden wij ons allen zelf die regel, dan zou de laatste uitgave van het *Repertorium van boeken en tijdschriftartikelen betreffende de geschiedenis van Nederland* vast niet op 5392 titels zijn uitgekomen. Eén titel was echter ook dan stellig blijven staan, namelijk nummer 539: Cazaux (Y.) *Naissance des Pays-Bas*.

Niet dat ik mij in gewetensonderzoek begeven wil, want dat zou Yves Cazaux juist van een Nederlander enorm tegenvallen. Maar zijn boek spreekt voor zichzelf: het getuigt van zuivere bedoelingen. 'Je ne souhaite pas m'exprimer en homme docte', zegt de auteur (54), 'mais en homme simple qui aime la matière qu'il traite et ne recherche rien tant que la faire recevoir du mieux qu'il peut dans le monde où nous vivons'. Dat is een nobele intentie, en ze heeft dan ook een sympathiek boek voortgebracht. Yves Cazaux heeft een passie voor de Nederlandse geschiedenis. Hij wil die graag aan zijn landgenoten vertellen. Vijftien jaar geleden deed hij dat voor het eerst in zijn *Guillaume le Taciturne*. Nu beschrijft Cazaux in wat korter bestek de geschiedenis van de Nederlandse opstand en het ontstaan van de Republiek, tot het einde van de oorlog tegen Spanje.

Daarover is meer geschreven, zodat men zich onwillekeurig tot vergelijken genoopt voelt. Maar met welk boek dan? In elk geval niet met één enkele Franse uitgave, want voor lezers die op de Franse taal zijn aangewezen, is dit thema inderdaad, zoals de omslagtekst zegt, 'un sujet inédit'. Cazaux heeft zich ook niet naar voorgangers gemodelleerd. Zijn *Naissance des Pays-Bas* is een eigenzinnig boek, dat de feiten groepeerd en presenteert zoals de auteur ze zelf ziet. Soms lukt dat uitstekend. Ik ken geen buitenlands werk, dat de bestandswisten met evenveel scherpte in beeld brengt als Cazaux het gedaan heeft. Soms ook frons men de wenkbrouwen, bijvoorbeeld als Cazaux de schim van Ruusbroec oproept om te verklaren waarom de Nederlandse intellectuelen van de zestiende eeuw zo tolerant waren. Maar zulke particuliere interpretaties houden de spanning er bij het lezen beter in.

Natuurlijk is het boek in de eerste plaats voor Fransen bedoeld. Ons laat het vooral zien

RECENSIES

wat een Fransman in de Nederlandse geschiedenis belangrijk vindt, en wat hij daarin bewondert. Bewondering is het sleutelwoord. Cazaux staat in de oude epische traditie van Schiller en Motley. Hij bevestigt dat dit tijdvak uit onze geschiedenis de buitenlander nog altijd het sterkst boeit. Het is aan de Nederlandse historici, daaruit hun eigen gevolgtrekkingen te maken.

A.Th. van Deursen

Paul Dibon en Françoise Waquet, *Johannes Fredericus Gronovius. Pèlerin de la république des lettres. Recherches sur le voyage savant au XVIIe siècle* (Ecole pratique des hautes études IVe section, sciences historique et philologiques V, Hautes études médiévales et modernes LUI; Genève: Librairie Droz, 1984, ix+187 blz.).

Naar aanleiding van het verschijnen van het proefschrift van A. Frank-van Westrienen, *De Grootte Tour* (1983), is de vraag weer gesteld in hoeverre deze onderneming, gericht op voltooiing van de opvoeding, is te scheiden van de *peregrinatio academica*, bedoeld ter afronding van een wetenschappelijke vorming en reeds van oudere datum (zie bijvoorbeeld *TvG*, 97 (1984) 616-617). Mevrouw Frank maakt dit scherpe onderscheid wèl. W. Frijhoff ziet er daarentegen een 'schijnprobleem' in. Françoise Waquet meent van haar kant in de informatieve inleiding tot het hier te bespreken boek dat het verschil tussen de twee niet altijd met een 'netteté suffisante' is aangegeven. Maar juist in de door Gronovius op reis geschreven en nu hier gepubliceerde brieven is duidelijk te zien dat beide soorten reizen als het ware in één persoon in elkaar konden overgaan.

J.F. Gronovius (1611-1671), afkomstig uit Hamburg, was in het begin van de jaren dertig naar de Republiek gegaan om de gevolgen van de Dertigjarige Oorlog te ontlopen. Hij had zich reeds enige vermaardheid verworven met een uitgave van de correspondentie van I. Casaubon en contacten gelegd met vooraanstaande leden van de republiek der letteren toen hem de gelegenheid werd geboden als leraar een tweetal regentzootjes op hun 'grootte tour' te begeleiden. Daarin lag al de kiem van de latere moeilijkheden. Want Gronovius ging op reis om manuscripten te raadplegen en tevens om een doctoraat in de rechten te verwerven, dat wellicht in Frankrijk goedkoper was dan elders. Zijn contacten onderweg met geleerden zijn vooral na te gaan aan de hand van het eveneens afgedrukte *Album Amicorum*, door P. Dibon in de KB te Den Haag gevonden. De twee Amsterdamse pupillen Laurens en Steven Gerard, waarvan de oudste maar zes jaar jonger was dan de 28-jarige Gronovius zelf, vertrokken echter niet in de eerste plaats voor hun wetenschappelijke vorming, maar om 'weltgewand' te worden. Zij bekeken liever bezienswaardigheden, kochten fraaie kleren, reden op mooie paarden en bezochten de rijacademie in Angers, terwijl Laurens even een graad haalde in Orléans.

Gronovius moest hun vaak kostbare grillen dulden, schreef klagende brieven naar huis en trachtte met een zoet lijntje al te plotselinge veranderingen van het reisplan te voorkomen. Want niet iedereen kon, uit financiële overwegingen, de 'grootte tour' echt groot maken. De beide jonheeren Gerard wilden het graag en Gronovius zwichtte dus voor hun beslissing naar Italië te gaan. Van april 1639 tot januari 1642 reisden zij gezamenlijk via Engeland, Frankrijk, Italië, Zuid-Duitsland en Zwitserland door Europa. Ruim achttien maanden daarvan verbleven zij in Frankrijk en als zodanig volvoerden zij de klassieke tour: ook voor Gronovius was dat land het ideale terrein voor onderzoek en wetenschappelijk contact. Elders klaagde hij over vreemdelingenhaat (Engeland) en in Italië herhaaldelijk met grote insistentie over de onwil van talrijke bibliothecarissen hem toe te laten